

ENERGIEKRANT

LEES, LEER & BESPAAAR

03 **SUBSIDIE VOOR
MENSEN MET
EEN KOOPHUIS**

Goed voor het
klimaat en voor
je portemonnee

04 **HOEVEEL
ZONNEPANELEN
PASSEN OP
JOUW DAK?**

Ontdek het op
Zonnedakje.nl

08 **ALLES OVER
DUURZAAM
VERVOER**

Waterbus,
watertaxi en
de Wijkhopper

20

**TIPS OM TE BESPAREN
OP JOUW ENERGIE-
REKENING!**

Lees de tips
op pagina 5

Hoe kan je zelf
gemakkelijk
energie besparen?

> Lees meer op pagina 5

Foto: Duurzame Huizen Route

Energie besparen
doe je samen:
inwoners denken mee

Van geitenwollensokken thema tot hoog
op de politieke agenda: verduurzaming

> Lees meer op pagina 12

14

Energiecoach om
te besparen op je
energierekening

16

De duurzaamheids-
fabriek brengt
bedrijven, onderwijs
en techniek samen

18

Hoe gemeenten
sportclubs helpen
met energie

03 **SUBSIDIE VOOR MENSEN MET EEN KOOPHUIS**
Goed voor het klimaat en voor je portemonnee

04 **HOEVEEL ZONNEPANELEN PASSEN OP JOUW DAK?**
Ontdek het op Zonnedakje.nl

05 **20 TIPS VOOR ENERGIE-BESPARING**
Nuttige tips om te besparen

08 **ALLES OVER DUURZAAM VERVOER**
Waterbus, watertaxi en de wijkhopper

10 **JE HUIS VERDUURZAMEN**
Piet en Mariëlle maakten hun huis energiezuinig

12 **DIT SPEELT ER IN JOUW GEMEENTE**
Gemeentekatern

14 **ENERGIEHULP OM TE BESPAREN OP JE ENERGIEREKENING**
De energiecoach helpt!

16 **DE DUURZAAMHEIDS-FABRIEK BRENGT BEDRIJVEN, ONDERWIJS EN TECHNIEK SAMEN**
Alleen ga je sneller, samen kom je verder

20 **WONING-CORPORATIES**
Huizen die klaar zijn voor de toekomst

De Energiekrant helpt je op weg!

In deze Energiekrant lees je wat er in jouw buurt en de regio gebeurt om over te stappen op duurzame energie én wat je zelf kunt doen om de overstap te maken.

Duurzame energie is niet alleen groene stroom (uit wind- of zonne-energie), maar ook duurzame warmte voor huizen en gebouwen. Nu verwarmen we de meeste huizen nog met aardgas, maar stap voor stap gaan we daarmee stoppen. Huizen en gebouwen gaan verwarmen met een elektrische warmtepomp of worden aangesloten op een duurzaam warmtenet.

Deze Energiekrant is voor inwoners en ondernemers. Je leest meer over het warmtenet en krijgt veel mooie voorbeelden van mensen die al aan de slag zijn gegaan. En je krijgt tips om je huis of bedrijf te verduurzamen. Zo maken we samen de regio Drechtsteden duurzamer en werken we toe naar een energieneutrale regio in 2050.

VRAGEN?

Mail naar:
energie@drechtsteden.nl

of kijk op:
drechtstedenenergie.nl

DOE MEE AAN HET LEZERSONDERZOEK VOOR DEZE ENERGIEKRANT!

Wat vind jij van deze krant? Welke onderwerpen vind jij leuk om te lezen en welke minder? Vul de vragenlijst in en maak kans op een VVV-bon!

Scan deze code om mee te doen of ga naar drechtstedenenergie.nl/onderzoek

Subsidie voor mensen met een woonhuis

Als je in huis minder energie gebruikt, bespaar je geld én het is goed voor het klimaat. Heb je een huis gekocht en wil je energie besparen, dan betaalt de overheid een deel van de kosten. Je krijgt dus subsidie. Dit gaat via de 'Subsidie voor investeringen in duurzame energie en energiebesparing voor huiseigenaren', in het kort ISDE. Om deze subsidie te krijgen, moet je bijvoorbeeld je huis beter isoleren, een elektrische warmtepomp plaatsen of een zonneboiler.

SUBSIDIE VOOR ISOLEREN

Hoe beter je je huis isoleert, hoe meer de overheid meebetaalt. Als je na 2 april 2022 één isolatiemaatregel hebt laten uitvoeren in je huis, krijg je ongeveer 15% van de kosten terug. Heb je meer isolatiemaatregelen genomen, bijvoorbeeld de muren geïsoleerd én een warmtepomp geplaatst, dan krijg je ongeveer 30% van de kosten terug van de overheid.

SUBSIDIE VOOR ELEKTRISCHE WARMTEPOMP, ZONNEBOILER OF AANSLUITING OP WARMTENET

De ISDE-subsidie krijg je ook als je overstapt op duurzame verwarming. Bijvoorbeeld als je een warmtepomp neemt, een zonneboiler plaatst of als je huis wordt aangesloten op een warmtenet. Er zijn regels voor hoeveel subsidie je krijgt. Voor aansluiting op een warmtenet krijg je een vast bedrag. Lees meer over de subsidie op rvo.nl/isde.

SUBSIDIE VOOR ISOLATIEGLAS

Je kunt ook subsidie aanvragen voor het plaatsen van isolatieglas. Dit geldt voor HR++ glas, panelen in raamkozijnen, isolerende deuren en driedubbel glas. Let op: bij driedubbel glas krijg je alleen subsidie als je ook de kozijnen vervangt.

MINIMALE OPPERVAKTEN EN SUBSIDIE PER M² IN 2023

	Minimale oppervlakte (m ²)	Subsidiebedrag per m ²
Gevelisolatie	10	€19
Spouwmuurisolatie	10	€4
Dakisolatie	20	€15
Zoldervloerisolatie	20	€4
Vloerisolatie	20	€5,50
Bodemisolatie	20	€3

ALS JE NA 2 APRIL 2022 ÉÉN ISOLATIEMAATREGEL HEBT LATEN UITVOEREN IN JE HUIS, KRIJG JE ONGEVEER 15% VAN DE KOSTEN TERUG

WAAR KAN IK HULP KRIJGEN?

Je kunt zelf subsidie aanvragen, bijvoorbeeld door de stappen te volgen op regionaalenergieloket.nl/subsidies. Heb je hulp nodig? Dan kun je contact opnemen met het energieloket van jouw gemeente. Op de website van het Regionaal Energieloket vind je alle subsidies en leningen die er zijn voor mensen met een woonhuis.

HET ENERGIELOKET

Het energieloket van jouw gemeente vind je online via regionaalenergieloket.nl. Door je postcode in te vullen, krijg je meer informatie over subsidie van de Rijksoverheid en van jouw gemeente. Je kunt vragen stellen via de mail of social media. Je kunt ook bellen naar 088 525 41 10.

VOORWAARDEN

Je krijgt niet zomaar subsidie – er zijn voorwaarden. Ten eerste moet je de eigenaar zijn van het huis waarvoor je de subsidie aanvraagt. Ten tweede moeten de maatregelen worden uitgevoerd door een erkende installateur. Je kunt de subsidie aanvragen tot 24 maanden nadat de maatregelen zijn uitgevoerd. Voor nieuwbouw, het groter maken van je huis of een airconditioning krijg je geen subsidie.

Tip van Stedin ZONWASSEN

Er komen steeds meer zonnepanelen in Nederland. Die wekken allemaal stroom op als de zon schijnt. Stroom die niet direct gebruikt wordt, gaat terug het elektriciteitsnet op. Maar die stroom kunnen we moeilijk bewaren. Bovendien kan het elektriciteitsnet zo'n grote hoeveelheid stroom niet of nauwelijks aan. De oplossing: zonne-energie direct gebruiken wanneer het wordt opgewekt. Als de zon schijnt dus. Daarom roept netbeheerder Stedin iedereen op om overdag de wasmachine te laten draaien. Je droger of vaatwasmachine aanzetten kan natuurlijk ook. Zo help je om overbelasting te voorkomen én je maakt gebruik van duurzame stroom. Ook als je zelf geen zonnepanelen hebt!

Hoe zit het dan met de goedkope nachtstroom? Inderdaad was stroom lange tijd in de late avond en 's nachts goedkoper. Dat had te maken met de oude energiecentrales. Nu kun je de was beter doen als de zon schijnt.

ZONWASSEN: WASSEN ALS DE ZON SCHIJNT!

WIL JE MEER WETEN?
Kijk op stedin.net/zonwassen

ZONNEDAKJE PASSEN ER ZONNEPANELEN OP JOUW DAK?

Kijk op zonnedakje.nl

In het voorjaar van 2022 lagen er op de daken in de regio Drechtsteden 440.000 zonnepanelen. Maar dat kunnen er veel meer worden. Er zijn in totaal 99.000 daken in de regio Drechtsteden waar zonnepanelen op kunnen. Dat betekent dat er ruimte is voor 3.400.000 zonnepanelen.

Ben je benieuwd hoeveel zonnepanelen er op het dak van jouw huis passen? En hoeveel geld dat jou kan opleveren? Via de website zonnedakje.nl kun je dat bekijken. Vul je adres in en klik op je dak voor meer informatie over het dak van jouw huis. Je ziet dan direct hoeveel ruimte je hebt voor zonnepanelen.

MEER WETEN?
Kijk op zonnedakje.nl

Ondernemers voorkomen files op het stroomnet

Door overbelasting van het elektriciteitsnet kunnen bedrijven soms niet starten met het leggen van zonnepanelen, of het aantal zonnepanelen uitbreiden. Geen goede zaak. Ondernemers in de regio Drechtsteden komen daarom in actie. Dat doen ze samen in een energiecoöperatie.

ZIEN WAT ER GEBEURT OP HET BEDRIJVENTERREIN

De regio Drechtsteden gebruikt een computerprogramma waarmee je kunt zien wat er gebeurt op het net als er meer duurzame energie wordt opgewekt of wat het effect is van elektrische voertuigen. Voor bedrijventerrein Antoniapolder in Hendrik-Ido-Ambacht dreigde bijvoorbeeld overbelasting. Daarom gaan ondernemers daar energie opwekken die ze meteen zelf gebruiken. Zo hoeft er niets door het elektriciteitsnet.

Het computerprogramma kan ook voor andere bedrijventerreinen worden gebruikt. Mail voor vragen en meer informatie naar energie@drechtsteden.nl.

20 TIPS OM TE BESPAREN OP JOUW ENERGIEREKENING!

Besparing op gas

Besparing op elektriciteit

Handige extra tips voor kleine besparingen

grote besparing €€€
middelgrote besparing €€
kleinere besparing €

<p>€ Zet je cv-ketel op 60° C</p> <p>Stel de keteltemperatuur af op de buitentemperatuur (60°C is al voldoende, niet 90°C).</p>	<p>€€ Neem een douchespaarkop</p> <p>Bespaar water en energie met een waterbesparende douchekop - 20% minder verbruik dan standaard.</p>	<p>€€€ Zet de thermostaat overdag een graadje lager</p> <p>Draag een trui, gebruik een deken op de bank en zet de thermostaat voor het slapengaan op nachtstand.</p>	<p>€€€ Zet de thermostaat 's nachts op 15 graden</p> <p>Zet de thermostaat op 15°C om geld te besparen, zowel 's nachts als wanneer je weg bent.</p>	<p>€€ Houd radiatoren vrij</p> <p>Hang geen gordijnen of plaats geen meubels voor de radiator, vooral in de winter.</p>
<p>€€€ Verwarm in huis alleen de kamers waar je bent</p> <p>Verwarm en verlicht alleen de ruimtes waar je bent, en sluit deuren om warmteverlies te minimaliseren.</p>	<p>€€€ Gebruik een radiatorventilator</p> <p>Radiatorventilatoren laten de ketel op 60°C werken en verwarmen de woonkamer snel.</p>	<p>€€ Gebruik ledlampen</p> <p>Vervang gloei- en halogeenlampen door LED's voor energiebesparing en kostenbesparing.</p>	<p>€€ Gebruik zo min mogelijk de elektrische kachel</p> <p>Als je een elektrische kachel aan zet, verbruik je veel elektriciteit. Doe dit dus zo min mogelijk.</p>	<p>€€€ Zet apparaten uit en niet op stand-by</p> <p>Zet apparaten uit, in plaats van stand-by. Gebruik hiervoor een stekkerdoos met schakelaar.</p>
<p>€€€ Gebruik een ventilator in plaats van een airco</p> <p>Een airco verbruikt veel stroom; een ventilator is wat zuiniger en goedkoper.</p>	<p>€€€ Doe een tweede vriezer weg</p> <p>Heb je een oude tweede vriezer of koelkast? Een oude vriezer of koelkast verbruikt vaak veel stroom.</p>	<p>€€ Zet de vaatwasser op de eco-stand</p> <p>Kies de eco-stand op je vaatwasser voor efficiënter en zuiniger wassen.</p>	<p>€ Zet je vriezer op maximaal -18° C</p> <p>Overweeg of je een vriezer nodig hebt, en stel hem zo nodig in op -18°C.</p>	<p>€ Zet de vaatwasser pas aan als deze vol is</p> <p>Geen vaatwasser gebruiken bespaart het meest, anders pas aanzetten als deze vol is.</p>
<p>€ Ontdooi regelmatig de koelkast en diepvries</p> <p>Ontdooi de koelkast en vriezer regelmatig. Extra ijslagen zorgen voor meer energieverbruik.</p>	<p>€ Ontlucht radiatoren regelmatig</p> <p>Lucht in leidingen verstoort verwarming, verspilt energie. Ontlucht je leidingen en vul je CV-ketel bij.</p>	<p>€€ Plaats tochtstrips</p> <p>Voorkom warmteverlies door tochtstrips te plaatsen in deuren (en een tochtborstel voor de brievenbus).</p>	<p>€€ Plaats radiatorfolie achter je radiatoren</p> <p>Gebruik radiatorfolie bij radiatoren aan buitenmuren voor warmere kamers.</p>	<p>€ Kies de juiste vlam en doe de deksel op de pan</p> <p>Houd de vlam onder de pan en deksel erop voor snellere kooktijd en gasbesparing.</p>

De gegevens zijn afkomstig van o.a.: Milieucentraal (www.milieucentraal.nl), uit de Klimatgids van de stichting Natuur & Milieu (natuurenmilieu.nl), het Rotterdams Milieucentrum (www.opzuinig.nl), de Nederlandse Woonbond (www.bespaarenergietedewoonbond.nl) en het Nibud (www.nibud.nl).

Energie simpel uitgelegd?

Kijk op energie.steffie.nl

Op de website steffie.nl worden moeilijke dingen op een makkelijke manier uitgelegd. Energie is ook één van die onderwerpen. In 8 talen krijg je meer informatie over energie en de toekomst. Je krijgt ook tips om energie te besparen. In tekst, beeld én geluid. **Ga naar steffie.nl**

Wat is een energiehub?

Energie is belangrijk in ons dagelijks leven. We gebruiken het om onze huizen warm te houden, onze apparaten te laten werken en om te reizen. Energiehubs kunnen helpen om die energie slim en goed te verdelen en te gebruiken.

In een energiehub komen verschillende soorten duurzame energie bij elkaar. Bijvoorbeeld elektriciteit, warmte en zelfs brandstoffen. Zo kun je ze beter verdelen. Ook fijn: door verschillende soorten energie samen te voegen en energie te bewaren als er te veel is, kunnen we zorgen

dat er op elk moment genoeg duurzame energie is. Zo worden we minder afhankelijk van fossiele brandstoffen en gebruiken we meer schone en duurzame energie.

Een voorbeeld van een onderdeel van een energiehub is een zonnepark. Daar vangen zonnepanelen heel veel zonne-energie op. Die energie kun je direct gebruiken om elektriciteit te maken voor huizen en bedrijven in de buurt. Maar in een energiehub kun je die zonne-energie ook bewaren en leveren op momenten dat de zon niet schijnt.

Wat is netcongestie?

Vroeger was het leveren van elektriciteit eenrichtingsverkeer. De stroom ging van de centrale naar woningen en bedrijven. Maar nu gaat er ook stroom van bijvoorbeeld zonnepanelen terug over het net. Daar is het Nederlandse elektriciteitsnet niet voor gemaakt. Als er veel vraag is naar energie of er veel wordt teruggeleverd ontstaat er file. Hierdoor kun je soms niet terugleveren. Maar het betekent ook dat er op sommige plaatsen geen nieuwe gebouwen aangesloten kunnen worden op het elektriciteitsnet.

Netcongestie kan worden aangepakt door meer of grotere elektriciteitsleidingen aan te leggen. Maar dit kost tijd en vraagt veel ruimte. Daarom kunnen we het beste de energie direct gebruiken wanneer deze wordt opgewekt. Of de opgewekte energie tijdelijk op te slaan in een batterij of accu. Dan ontstaat er minder file op het net en is de beschikbaarheid van energie beter in balans.

ENERGIEMAATREGELEN VOOR BEDRIJVEN:

OZHZ denkt mee én doet iets extra's

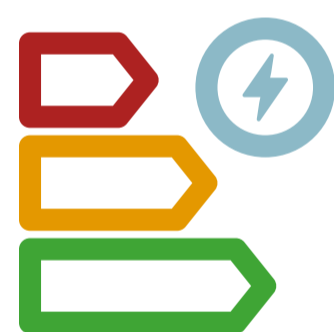
Energie besparen doen we samen. Elk gezin, groot of klein, kan meedoen. Ook bedrijven besparen energie. Sommige bedrijven zijn dit zelfs verplicht. Zij worden gecontroleerd en geholpen door Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ). "Door de hoge energieprijzen zijn veel bedrijven al bezig met energie besparen", vertelt Joselien Dekkers. Joselien werkt als toezichthouder bij OZHZ.

Joselien Dekkers en Aart van der Wilt van OZHZ

Joselien Dekkers en Aart van der Wilt gaan langs bij bedrijven in de regio Drechtsteden. Ze hebben allebei een ander doel. Joselien controleert of bedrijven zich houden aan de energiemaatregelen van de overheid. Aart werkt als adviseur Duurzaamheid en helpt bedrijven om nét een stapje meer te doen dan alleen de maatregelen. "Als voorbeeld: een bedrijf moet de cv-ketel vervangen. De cv-ketel werkt op

aardgas. De regel is dat bedrijven nu een cv-ketel kopen die werkt op elektriciteit én aardgas. Dit is een hybride systeem. Als het bedrijfspand goed geïsoleerd is, kan ik een stapje verdergaan en een warmtepomp adviseren. Die is helemaal elektrisch. Dit is niet verplicht, maar misschien wel voor de toekomst de beste keuze", vertelt Aart. "Want we gaan uiteindelijk helemaal stoppen met aardgas."

"We geven informatie over deze regels, maar nog belangrijker: we vertellen de ondernemer hoeveel geld hij of zij kan besparen"

MAATREGELEN VOOR BEDRIJVEN

De overheid heeft verplichte energiebesparende maatregelen voor bedrijven opgesteld. Deze maatregelen gelden voor bedrijven die per jaar vanaf 50.000 kWh elektriciteit of 25.000 m³ aardgas gebruiken. "In totaal zijn er 149 maatregelen. Maar het is niet zo dat elk bedrijf aan al die 149 maatregelen moet voldoen", vertelt Joselien. Ze gaat langs bij bedrijven in de regio en neemt samen de lijst met energiebesparende maatregelen door. "We spreken af welke maatregelen de ondernemer gaat uitvoeren. Na drie maanden ga ik weer controleren. Soms is na drie maanden nog niet alles geregeld. Dan hoop ik dat de ondernemer

contact met ons opneemt om dit uit te leggen. Ondernemers moeten in elk geval laten zien dat ze ermee bezig zijn", zegt Joselien. Bedrijven die niet meewerken, krijgen een boete. "Wat bereiken we met een boete? We willen dat de ondernemer energie bespaart. Een boete is echt ons laatste middel. Gelukkig komt het niet vaak voor", zegt Aart.

De overheid heeft uitgerekend hoeveel geld je kunt besparen met de energiebesparende maatregelen. Binnen vijf jaar heb je de kosten terugverdiend. "We geven informatie over deze regels, maar nog belangrijker: we vertellen de ondernemer hoeveel geld hij of zij kan

besparen", zegt Aart. Eén van de maatregelen op de lijst is: gebruik een app waarin je kunt zien hoeveel energie je gebruikt. Volgens Joselien is dit een goed begin. "Als je regelmatig in de app kijkt, krijg je veel informatie. Gebruik je als bedrijf 's nachts veel energie? Dan staat misschien het ventilatiesysteem aan, terwijl dat niet nodig is. In de app zie je dus snel waar en wanneer je energie kunt besparen. Trouwens, ook voor thuis is zo'n app heel handig", zegt Joselien.

ELEKTRISCHE AUTO'S

De meeste ondernemers beginnen met energie besparen als Joselien langskomt. Soms zijn ze zo enthousiast, dat ze nog meer willen doen om zo nog meer geld te kunnen besparen. "Dan kom ik langs", zegt Aart. "We kijken bijvoorbeeld naar de auto's en vrachtwagens. Mijn advies kan zijn om auto's die diesel gebruiken, te vervangen door elektrische auto's. Of we kijken of de verkoper van het bedrijf misschien wat minder kan rijden voor zijn werk en zo benzine bespaart."

OZHZ helpt ook de ondernemers van de Antoniapolder in Hendrik-Ido-Ambacht. Deze ondernemers willen de elektriciteit die ze zelf opwekken met elkaar delen of ergens bewaren.

"Door alle maatregelen zijn we op de goede weg"

"Volgens de wet mag dit niet via het gewone elektriciteitsnetwerk. Ik weet precies wat er in deze wet staat en kan deze ondernemers helpen. Zij zijn echt de voorlopers op het gebied van energiebesparing."

NIEUWE OPLOSSINGEN BEDENKEN

Energie besparen is nodig voor de toekomst van onze planeet. "Door alle maatregelen zijn we op de goede weg", zegt Aart. "Maar met alleen de wettelijke verplichtingen voor bedrijven gaan we het niet redden. We moeten echt nog veel meer doen om onze doelen te halen. Bedrijven moeten meer nieuwe oplossingen bedenken en onderzoeken. Zijn waterstof en biogas bijvoorbeeld goede energiebronnen voor de toekomst? En hoe kunnen we energie die over is, delen met elkaar? Als je dit wil onderzoeken, dan kost dat geld. Dat geld kunnen ondernemers niet binnen vijf jaar terugverdienen. Daarom doe je dit alleen als het echt vanuit je hart komt en je de wereld beter achter wil laten voor je kinderen en kleinkinderen", sluit Aart af.

ENERGIE BESPAREN: OOK VERGUNNINGPLICHTIGE BEDRIJVEN DOEN MEE

Sinds juli 2023 is de lijst met verplichte energiebesparende maatregelen voor bedrijven veranderd. Bovendien moeten vergunningplichtige bedrijven nu ook voldoen aan deze lijst van maatregelen. Joselien licht toe: "Vergunningplichtige bedrijven hebben een omgevingsvergunning. In een oudere vergunning staat vaak weinig tot niets over energiebesparing.

Zij vielen daardoor buiten de verplichting om energie te besparen. Dit is nu niet meer zo. De algemene besparingsplicht geldt voor ieder bedrijf, groot en klein, dat per jaar meer dan 50.000 kWh elektriciteit of meer dan 25.000 m³ aardgas gebruikt."

WATERSTOF NIEUWS

Waterstoftankstation in de regio

Auto's, bussen en vrachtwagens die rijden op waterstof veroorzaken geen uitlaatgassen en dus ook geen stank of CO₂. En dat is beter voor de lucht. Er rijden al 20 bussen op waterstof in onze provincie en dat moeten er nog veel meer worden. Eind 2023 kun je daarom waterstof tanken, naast het BP-tankstation aan de Laan der Verenigde Naties in Dordrecht.

In Sliedrecht komt een Greenpoint-station. Hier kun je benzine en diesel tanken, maar ook duurzame brandstof. Het station heeft ook laadpalen en later zul je er ook voor waterstof terecht kunnen. Zo wordt het makkelijker om schoner te rijden.

Van diesel naar elektrisch:

Een groene beleving met de waterbus

De wind door je haren, het zonnetje op je gezicht en het geluid van opspattend water om je heen. Als je wel eens met de waterbus reist, herken je dit vast wel. Het geluid van de dieselmotor van de waterbus hoor je binnenkort niet meer. De oude waterbussen worden stap voor stap vervangen door deels elektrische (hybride) en helemaal elektrische waterbussen. Deze zijn gemaakt door Damen Shipyards uit Gorinchem. "Vroeger was reizen met de waterbus al snel goed voor het klimaat. Je liet dan de auto staan. Met de elektrische waterbussen gaan we nog een stap verder. Een mooie ontwikkeling", zegt Gerbrand Schutten, algemeen directeur van Aqualiner, het bedrijf achter de waterbus.

Klop, klop. Gerbrand klopt met zijn hand op de zijkant van een waterbus. "Dit is een hybride waterbus, gemaakt van carbon. Dat is heel licht materiaal. De elektrische schepen zijn van licht staal. De boten moeten zo licht mogelijk zijn, zodat er meer accu's mee kunnen." De nieuwe waterbussen worden één voor één in gebruik genomen. In totaal zijn er zes hybride en drie elektrische waterbussen. De volledig elektrische boten varen in de regio Drechtsteden. Tussen Dordrecht en Rotterdam en naar Sliedrecht worden de hybride boten gebruikt. "De accu van de elektrische waterbussen haalt die afstand nog niet", legt Gerbrand uit.

SNEL OPLADEN EN DOOR

Aqualiner heeft samen met de gemeente Papendrecht een laadpunt aangelegd waar de waterbussen kunnen opladen. "Het opladen gaat met een stekker. Binnen tien minuten is de accu vol. Als reiziger merk je daar niks van." In de toekomst moeten de hybride boten ook helemaal elektrisch worden. Daarvoor is nog wat werk nodig. "Zo moeten we op de route zeker twee laadpunten bouwen. Eén bij de Erasmusbrug in Rotterdam en één bij de

Merwekade in Dordrecht. We hebben dan ook meer waterbussen en personeel nodig. Daar werken we hard aan."

"Fietsen mogen gratis mee op de waterbus. Acht van de tien reizigers doet dat"

De nieuwe waterbussen zien er moderner uit. Het past beter bij deze tijd. Het achterdek is langer met bankjes waar reizigers tegenaan kunnen leunen. Er is ook meer ruimte voor fietsen. "Fietsen mogen gratis mee op de waterbus. Acht van de tien reizigers doet dat. Steeds vaker zijn de fietsen elektrisch, daar hebben we rekening mee gehouden. Je kunt tijdens het varen je elektrische fiets opladen." De binnenkant van de nieuwe waterbussen is moderner. De rijen stoelen zijn vervangen door een grote loungebank in het midden en losse stoelen aan de zijkanten. Duurzaamheid is ook hier belangrijk. "Alle materialen zijn herbruikbaar of van tweedehands materialen gemaakt. Het tapijt, carbon, de deurpanelen."

SAMEN OP WEG

Volgens Gerbrand is de binnenvaart in verhouding klein. Het is daarom bijzonder dat juist deze branche overstapt van diesel naar elektriciteit of andere duurzame oplossingen. "De provincie Zuid-Holland en de regio Drechtsteden maken de overstap naar een elektrisch vervoersnetwerk mogelijk. De regio heeft hierdoor het eerste bijna volledig groene waterbusnetwerk van Nederland. Dat is uniek. We willen een positieve invloed hebben op het klimaat. We hopen dat onze reizigers dat ook belangrijk vinden en met ons mee blijven gaan", sluit Gerbrand af.

PASSAGIERS AAN HET WOORD:

"Genieten van deze vaartocht"

Arie en Kitty zijn in Dordrecht aan boord van de waterbus gegaan. Ze zijn op weg naar Rotterdam. "We zijn op fietsvakantie. We zijn zondag in Venlo vertrokken en zijn onderweg naar de Bollenstreek. Daar wonen wij. We genieten van deze vaartocht. Het gaat lekker snel en je ziet van alles. De fietsen mogen gratis mee. Dat is ook fijn." De fietsvakantie is een bewuste keuze voor het klimaat. "Als we niet hoeven vliegen, doen we het niet. De overheid zou het vliegen duurder moeten maken", vindt Kitty. Het stel heeft nog een tip. "Zelfs wij als toeristen nemen de waterbus. Reis ook eens met de waterbus. Dan zie je hoe comfortabel het is."

Duurzaam vervoer in de regio Drechtsteden

Als je kiest voor duurzaam vervoer, help je mee de CO2-uitstoot te verlagen. Daarmee belast je het klimaat minder. De meest duurzame vormen van vervoer zijn lopen of fietsen, eventueel met een elektrische fiets, en treinreizen. In de Drechtsteden is er steeds meer duurzaam vervoer. Op de weg vind je bijvoorbeeld de elektrische Wijkhopper en op het water de zuinige boot Futuro.

WATERTAXI FUTURO

Sinds mei 2022 is er een nieuwe, slimme watertaxi in de regio Drechtsteden. De Futuro, zoals deze boot heet, is extra zuinig en stoot minder CO2 uit. De Futuro vaart namelijk op een speciale brandstof, maar kan ook elektrisch varen. Dat doet hij vooral in de historische havens en natuurgebieden. Dat is beter voor het milieu.

Met de Futuro kun je snel en comfortabel over het water naar verschillende plaatsen reizen, in de Drechtsteden, Rotterdam of Gorinchem. Maar je kunt er ook een rondvaart mee maken in de Biesbosch of door de historische havens. Elio Barone, de eigenaar van de Futuro, werkt samen met studenten van Da Vinci-college en Dordrecht Academy en componentenbouwer Elcee om de boot nog beter te maken.

MEER WETEN?
Kijk op ibarone.nl/fraternita

DE ELEKTRISCHE WIJKHOPPER: VOOR KORTE RITJES IN DE WIJK

Voor mensen die niet makkelijk met het openbaar vervoer kunnen reizen, is er de Wijkhopper. Dit kleine elektrische autootje brengt je naar plekken dichtbij zonder uitlaagassen. De Wijkhopper haalt je thuis op en brengt je naar de plek in de buurt waar je heen wilt.

De Wijkhopper rijdt in de plaatsen Alblasserdam, Hardinxveld-Giessendam, Hendrik-Ido-Ambacht, Papendrecht, Sliedrecht en Zwijndrecht én in de wijken Crabbehoef, Dubbeldam, Krispijn, Stadspolders, Sterrenburg, Wielwijk en Zuidhoven in Dordrecht. Je betaalt een klein bedrag per kilometer. Kijk voor meer informatie op de website van de Sociale Dienst of bel met Stroomlijn op nummer 088 505 85 05.

MEER WETEN?
Kijk op socialiedienstdrechtsteden.nl/wmo/wijkhopper

Wat is duurzaam vervoer?

Duurzaam vervoer betekent dat je reist op een manier die goed is voor het milieu. Dit betekent bijvoorbeeld dat je kiest voor een elektrische auto, fietsen of lopen in plaats van een auto met benzine of diesel. Ook kun je kiezen voor het openbaar vervoer, zoals de trein, die in Nederland CO2-neutraal is omdat de trein op windenergie rijdt. Ook de elektrische Wijkhopper en watertaxi Futuro zijn duurzaam vervoer.

Piet en Mariëlle maakten hun huis energiezuinig

Het energiezuinig maken van zijn huis is voor Piet Breedijk een hobby. Hij vertelt graag over alle dingen die hij heeft gedaan om energie te besparen.

Het is lekker warm in de woning van Piet en Mariëlle Breedijk. Ze wonen hier sinds 2005. Het huis was al goed geïsoleerd, maar dat is nu nog veel beter. "In onze opbouw hebben we HR++-glas laten zetten – dubbel glas dat extra isoleert", vertelt Piet. Zo blijft de warmte beter binnen. En dat is nog niet alles: "In 2013 waren we de eersten in deze wijk met zonnepanelen. Toen hebben we ook onze oude cv-ketel vervangen voor een zuinige hoogrendementketel."

HOMEQGO HUISSCAN

Toch was het voor Piet en Mariëlle nog niet genoeg. Ze wilden hun huis zo duurzaam en energiezuinig mogelijk maken, zonder grote

verbouwing. Piet deed de homeQgo Huisscan van de Rabobank en vroeg advies aan Milieu Centraal om een goed plan te kunnen maken. Hij liet eerst al het glas in huis vervangen. 'Zo houd je de warmte binnen. Dat was belangrijk, omdat we ook een warmtepomp wilden.'

"We kunnen nu alles doen met onze eigen 'gratis' elektriciteit"

Het duurde wel een tijdje voordat die warmtepomp er was. Piet: 'Daarom kochten we vast een airco. Daarmee kun je je woning ook verwarmen. Door de airco gebruikten we al de helft minder aardgas. Nu de warmtepomp er is, gebruiken we nóg minder.' Er kwamen ook nog dertien zonnepanelen. 'We kunnen nu alles doen met onze eigen 'gratis' elektriciteit. Ook de airco aanzetten.'

"Als iedereen een klein beetje doet, dan is dat bij elkaar ook heel veel"

BETER VOOR JE PORTEMONNEE EN HET KLIMAAT

Piet en Mariëlle leenden geld bij de Rabobank voor de verbouwing. 'Snel en makkelijk' zegt Piet. 'Het kon allemaal digitaal.' Hij kreeg ook geld van de overheid: 'We kregen de btw van de zonnepanelen terug, maar ook subsidie voor dubbel glas. En de overheid betaalt veel mee aan een warmtepomp.' Maar voor Piet en Mariëlle ging het niet alleen om geld besparen: 'De warmtepomp houdt het huis altijd lekker warm. Bovendien help je het klimaat. In de buurt praten we er veel over met elkaar, dat vind ik leuk. Ik probeer anderen ook aan de slag te krijgen. Als iedereen een klein beetje doet, dan is dat bij elkaar ook heel veel.'

De Energiecoöperatiedesk van Rabobank

Geen plek of geld voor zonnepanelen? Via een energiecoöperatie kun je tóch goedkope en duurzame energie krijgen. Dat is een groep mensen die samen op één plek duurzame stroom opwekken. Bijvoorbeeld met zonnepanelen op het dak van het zwembad of een boerenbedrijf in de buurt. Sommige energiecoöperaties regelen zelfs een eigen windmolen voor hun wijk. Energiecoöperaties in de Drechtsteden kunnen daarbij advies krijgen van de Energiecoöperatiedesk van Rabobank. Of het nu gaat over het eerste gezamenlijke zonnedak of een groot zonnepark.

MEER INFORMATIE EN AANVRAAG INDIENEN
Meer informatie over geld krijgen van de Rabobank is te vinden op [rabobank.nl/lh/ontwikkelbijdrage](https://www.rabobank.nl/lh/ontwikkelbijdrage)

ADVIES VOOR ENERGIECOÖPERATIES

Hoe open ik een rekening? Hoe regel ik een financiering? Hoe zorg ik dat meer mensen zich aansluiten? Dit soort vragen kun je stellen bij de Energiecoöperatiedesk. Of je nou net begint of al ervaring hebt. Je kunt bij Rabobank ook terecht voor advies over het lenen van geld en over de verzekeringen voor jouw coöperatie. Rabobank brengt je ook in contact met andere energiecoöperaties. Zo kun je van elkaar leren.

RABOBANK GEEFT GELD

Energiecoöperaties in Zuid-Holland die klant zijn of worden bij Rabobank kunnen maximaal €10.000,- krijgen. Judith Cok, directeur coöperatieve Rabobank in de regio Zuid-Holland: 'Een Energiecoöperatie heeft in het begin tijd en geld nodig om een goede plek te vinden en mensen te vinden die mee willen doen. Maar dat geld kunnen ze vaak nog niet lenen. Wij helpen hen deze lastige tijd door te komen door geld te geven. En zo helpen we ook onze omgeving en het milieu.'

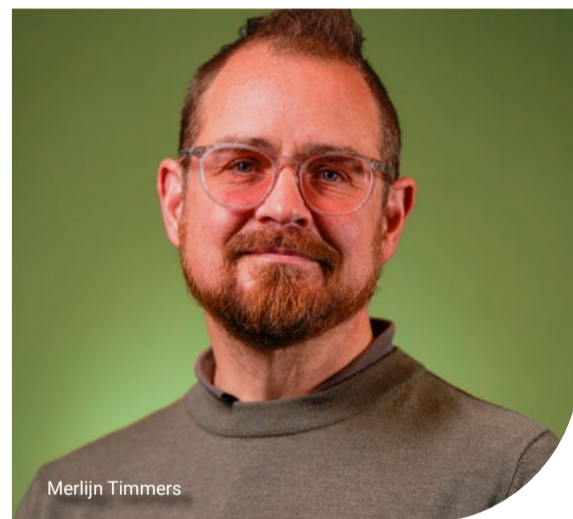

MEER WETEN OVER DE ENERGIECOÖPERATIEDESK?
Mail dan naar energiecooperatiedesk.ZH@rabobank.nl

Energie besparen doe je samen: inwoners denken mee

Alle gemeenten in Nederland staan voor dezelfde uitdaging: van fossiele energie over op duurzame energie. Ook de gemeente Hardinxveld-Giessendam is hiermee bezig. Merlijn Timmers, projectmanager duurzaamheid bij de gemeente, is vooral voorstander van een rechtvaardige energietransitie. "Als gemeente willen we inwoners niet dwingen om te verduurzamen. Wel staan we voor iedere inwoner met vragen klaar en vinden we het belangrijk dat inwoners meedenken."

Merlijn Timmers

Van geitenwollensokken thema tot hoog op de politieke agenda: verduurzaming. Merlijn werkt sinds de jaren '90 binnen dit thema. Ook hij merkte dat duurzaamheid in een stroomversnelling raakte, vooral de laatste jaren. Op dit moment lopen er binnen de gemeente een aantal projecten om met elkaar energie te besparen. Merlijn: "We onderzoeken bijvoorbeeld hoe we concreter kunnen zijn in welke aardgasvrije oplossing waar het beste past. Zo weten huizenbezitters wat ze kunnen

doen als hun cv-ketel kapot gaat en ze hun woning meer duurzaam willen verwarmen." Ook doet de gemeente mee aan het Nationale Isolatieprogramma, zodat slecht geïsoleerde huizen aangepakt worden. "We gaan langs de deuren en praten met bewoners. Hebben ze vragen en wat zijn hun wensen? Wat hebben bewoners nodig en kan de gemeente daarbij helpen?"

PERSOONLIJK CONTACT

Dankzij het persoonlijke contact met haar inwoners, ontdekte de gemeente dat het overzicht van verduurzaamde huizen niet klopt. "We belden aan bij huizen waar we een slecht energielabel (E, F of G label) verwachtten omdat dit in onze database stond. Aan de deur vertelden bewoners dat zij zelf de vloeren en muren geïsoleerd hadden. Onze informatie klopte dan niet. Dat doe-het-zelven past wel bij Hardinxveld-Giessendam. Hoe kunnen wij deze mensen helpen? Hoe gaan wij om met inwoners die niet met duurzame oplossingen

bezig zijn? Een 80-jarige bijvoorbeeld die al jaren prettig woont. Waarom zou zij? Als gemeente moeten we duidelijk zijn en weten welke antwoorden we hierop hebben."

"Dat doe-het-zelven past wel bij Hardinxveld-Giessendam..."

Duidelijk zijn en inwoners helpen, kan maar op één manier: inwoners betrekken en mee laten denken. "Het gaat namelijk over hun huizen. Zij hebben het recht om daarover te beslissen. Om goed te kunnen adviseren, moeten we onze inwoners en hun wensen, behoeften en vragen eerst leren kennen." De gemeente werkt met meedenkgroepen. Tijdens die avonden komen er veel vragen en behoeften naar boven. "Inwoners vragen zich bijvoorbeeld af wie de duurzame aanpassingen gaat betalen. We

wijzen ze op subsidies en laagdrempelige leningen zoals het warmtefonds. Een deel van de kosten betalen huizenbezitters zelf. Soms zijn ze verbaasd dat ze het zelf moeten betalen. Maar als de keuken vervangen moet worden, geef je daar ook geld aan uit. Je huis verduurzamen is ook een investering in jouw huis. Het levert iets op."

JONGSTE MEEDENKER

Eén van de inwoners die meedenkt, is de 28-jarige Sander Wubs. Hij kocht vorig jaar een jaren '30 woning in de wijk Over 't Spoor. Twee maanden lang onderzocht hij welke duurzame oplossingen het beste waren voor zijn woning. "Er is zoveel informatie over energie besparen. Ik kwam in een doolhof terecht." Daar zag hij maar één oplossing: zich aanmelden voor de meedenkgroep van de gemeente Hardinxveld-Giessendam. "We moeten van het aardgas af, dat is een feit. Ik ben pas 28 jaar en net vader van een kleintje. We hebben nog een heel leven voor ons. We moeten werken aan een duurzame manier van leven. Door mee te denken en input geven, kan ik sturen op keuzes."

"Welke opties zijn er om energie te besparen?..."

Sander is de jongste meedenker van de groep. Dat verbaast hem. "Mijn generatie krijgt juist te maken met duurzame oplossingen. Je wil toch weten welke keuzes er zijn. Het heeft direct effect op je portemonnee." Hij hoopt leeftijdsgenoten te inspireren zich ook aan te melden. Wie nieuwsgierig is naar Sanders duurzame oplossingen, is bij hem thuis welkom voor tips en uitleg. Sander vindt dat er ook een rol voor de gemeente ligt. "Inwoners willen duidelijkheid. Welke opties zijn er om energie te besparen? Wat is het advies voor mijn huis? Wat kost het? Een adviseur langs elk huis sturen, is duur en niet nodig. Een advies per type woning of wijk is misschien genoeg."

STEL JOUW VRAGEN

De meedenksessies zijn heel waardevol voor de gemeente. Met alle kennis gaat zij aan de slag. Zorgen voor duidelijkheid en vragen van inwoners beantwoorden. "Ze kunnen met alle vragen over energie besparen bij ons terecht", zegt Merlijn. "Van vragen over welke collectieve acties er zijn tot wat bedrijven in het dorp doen aan energie besparen. We willen juist graag met inwoners in gesprek, zodat we weten waar hulp nodig is en we die kunnen bieden. Zo doen we het echt samen."

Nationale
Klimaat
Week

Hardinxveld-Giessendam pakt uit tijdens Nationale Klimaatweek

Van 30 oktober tot en met 5 november is de Nationale Klimaatweek en de gemeente Hardinxveld-Giessendam doet mee. Je kunt bijvoorbeeld advies krijgen over isoleren en energie besparen. En wat dacht je van een straatsafari in je eigen dorp?

PROGRAMMA

Ga naar hardinxveld-giessendam.nl/klimaatweek/ voor het hele programma en schrijf je snel in.

Wat ben jij van plan met je energie?

DE ENERGIECOACH HELPT!

Wil je energie besparen, van het aardgas af of je huis verduurzamen? En weet je niet waar je moet beginnen? Drechtse Stroom en de energiecoach kunnen helpen bij het vinden van de juiste oplossing. Ook als je in een huurhuis woont of lid bent van een Vereniging van Eigenaren (VVE).

ENERGIECOACHES VAN DRECHTSE STROMEN

Drechtse Stroom is een stichting voor en door bewoners. Drechtse Stroom wil dat iedereen energie kan besparen en opwekken. Daarom werken ze met energiecoaches, die gratis bij je thuis advies geven. Een energiecoach weet veel van energie en isolatie, maar kan ook vertellen hoe anderen het hebben aangepakt. Zo kun je beter je eigen plan maken. Ook belangrijk: de energiecoach verkoopt geen producten. Zo weet je zeker dat je eerlijk advies krijgt.

We ontdekken samen hoe je energie kunt besparen

SPECIALE OPLEIDING

Ruud van der Starre is zo'n vrijwillige energiecoach. Hij kijkt samen met bewoners waar zij energie kunnen besparen. En hij laat zien waar en hoe je het beste kunt beginnen. Er zijn ongeveer 20 energiecoaches. Die hebben allemaal een speciale opleiding gekregen. Maar Ruud wist ook daarvoor al veel van energie. Voor zijn pensioen werkte hij onder andere bij energiebedrijf Eneco, Nuon (het huidige Vattenfall) en in Dordrecht bij HVC. Hij was betrokken bij de ontwikkeling en aanleg van het warmtenet. "Ik vind het leuk om mijn ervaring te gebruiken en de bewoners in de regio Drechtsteden te helpen om hun woning duurzamer te maken. Daar krijg ik (weer) energie van."

JE HUIS WORDT MEER WAARD

Tijdens het bezoek bespreekt hij samen met de bewoner de mogelijkheden in huis. Ruud: "Zo ontdekken we samen hoe je energie kunt besparen. Dat kan met tochtstrips zijn, maar ik kan ook vertellen over grotere en duurzame maatregelen zoals een warmtepomp. Of wat je moet doen als er een warmtenet voor je deur komt. Samen maken we dan een plan. Bijna overal is nog wel een manier te vinden om te besparen", zegt Ruud. En hij weet ook waar je daarvoor subsidie kunt krijgen. En hij ziet meer voordelen dan besparen alleen: "Je huis wordt er ook comfortabeler van. Het is gezonder. En je huis wordt meer waard."

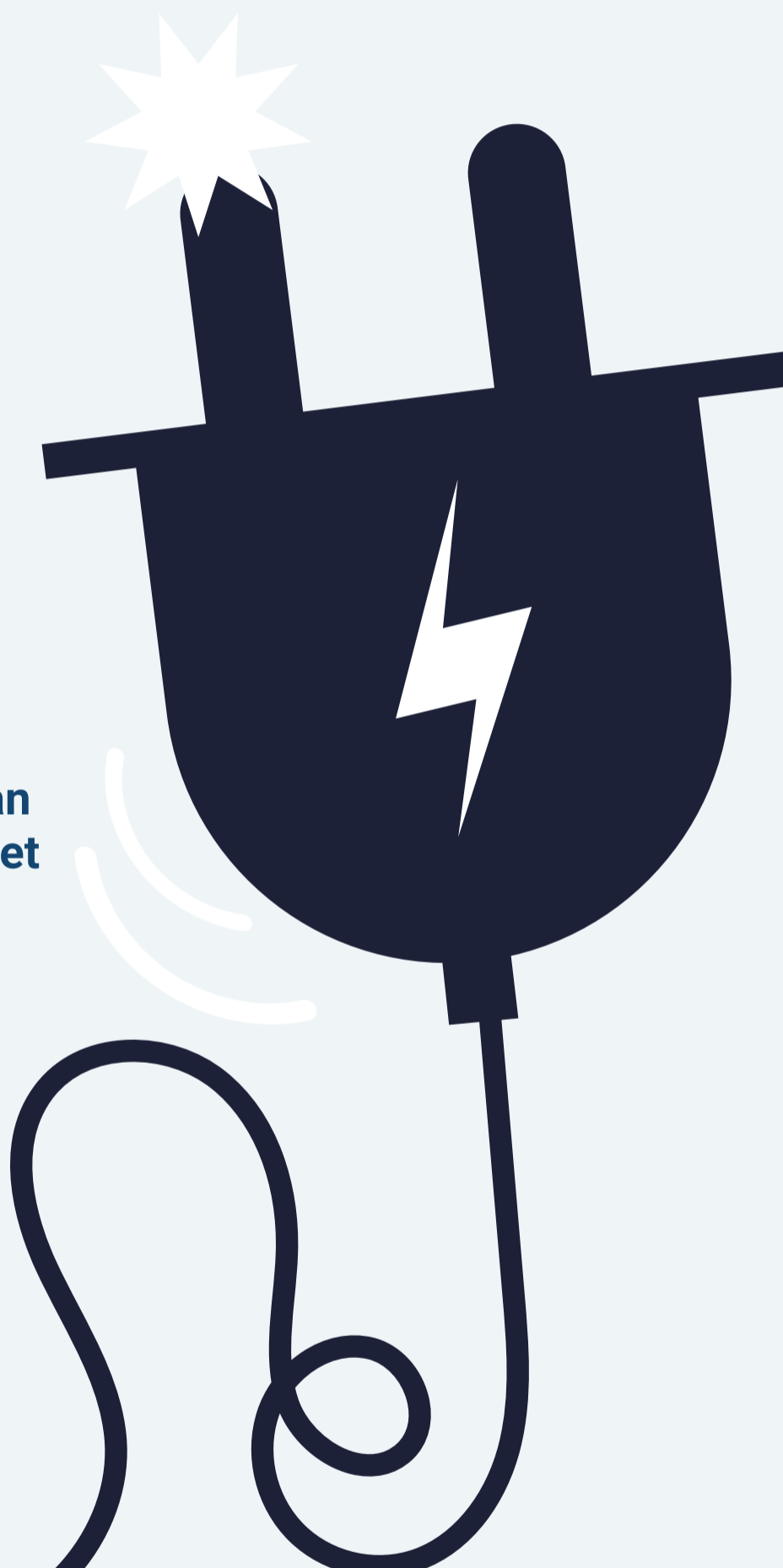
Ook voor buurten en VVE's

Een energiecoach kan ook helpen om buuren bij elkaar te brengen om bijvoorbeeld samen de isolatie aan te pakken. Drechtse Stroom en de energiecoaches kunnen ook VVE's helpen met energie besparen bijvoorbeeld met advies over zonnepanelen, isoleren of overstappen op andere energie. Ruud woont zelf in een appartement en heeft voor zijn VvE een duurzaamheidslening aangevraagd. Hij weet er dus veel van.

"Door een bezoek van een energiecoach met een warmtecamera wisten we precies waar de warmte weglekt uit ons huis en wat we moesten isoleren."

Conny Taheij, Dordrecht

WIL JE MEER WETEN OVER ENERGIE BESPAREN OF EEN AFSpraak MAKEN MET EEN ENERGIECOACH?

Kom eens langs in een energiecafé of kijk op de website: drechtsestroom.net

De Duurzaamheidsfabriek brengt bedrijven, onderwijs en techniek samen

Daan Wortel:
"Samen brengen we de energietransitie verder"

Alleen ga je sneller, samen kom je verder. Dat is het motto van de Duurzaamheidsfabriek in Dordrecht. Deze plek brengt bedrijven, onderwijs en techniek samen. Het draait om innoveren en een leven lang ontwikkelen. "Dit zorgt voor nieuwe ontwikkelingen die de energietransitie, de overstap naar duurzame bronnen, helpt te versnellen", zegt Daan Wortel, managing director van de Duurzaamheidsfabriek.

Een kleine greep uit de projecten

De Duurzaamheidsfabriek bestaat alweer tien jaar. In die tijd hebben studenten aan verschillende projecten gewerkt. Eén project gaat over het halen van warmte uit water (aquathermie) in de wijk Plant Tijn in Dordrecht. Voor dit project hebben studenten geholpen met het ontwerpen van een warmtepomp.

Een ander project heet 'Aquatracker', waarbij studenten samen met het bedrijf beweegbare zonnepanelen hebben gemaakt. Zo kunnen de panelen altijd naar de zon gedraaid worden voor de meeste energie. Ook werkten studenten samen met afval- en energiebedrijf HVC. Ze dachten mee over het aansluiten van huizen op het warmtenet én ze maakten een testopstelling die de warmte naar de huizen bracht. Het is mooi om te zien dat de Duurzaamheidsfabriek heeft geleid tot verschillende vernieuwende projecten.

SCALE: MENSEN OPLEIDEN VOOR ENERGIETRANSITIE

De ontwikkelingen in de energietransitie gaan snel. Er zijn daarom genoeg geschoolde mensen nodig. "Dat is een uitdaging. In de regio Drechtsteden zijn er veel bedrijven die zich met de bouw bezighouden. Ze gaan aan de slag met energiebesparende oplossingen, maar moeten ook leren hoe ze dit moeten toepassen. Ook hier komt werken, leren en innoveren terug. Bedrijven begrijpen wat er technisch nodig is en scholen kunnen mensen helpen bij deze veranderingen." Daan heeft samen met collega's zeven jaar lang gewerkt om de basis te leggen voor publiek-private samenwerkingen. Dat komt nu samen in het programma Smart Campus Leerpark (SCALE). Het doel is om vakmensen in de regio Drechtsteden op te leiden voor de energietransitie. Afgelopen zomer was er positief nieuws: het Nationaal Groeifonds geeft 9 miljoen euro uit voor het project. Het hele programma kost in totaal 21,5 miljoen euro. "Met dit plan kunnen we in vier jaar tijd 1.000 werknemers en studenten, 100 docenten en 500 mkb'ers extra opleiden. Dit zal ons helpen om de energietransitie te versnellen."

Bij de Duurzaamheidsfabriek komen techniek, onderwijs en bedrijven samen op een inspirerende plek: het Smart Campus Leerpark in Dordrecht. Grote en kleine bedrijven kunnen daar werken aan innovaties; projecten die vernieuwend zijn. "Bedrijven kunnen de machines in de fabriek gebruiken en samenwerken met specialisten, zoals docenten die beschikbaar zijn. Daarnaast kunnen ze hier nieuw talent vinden", zegt Daan. Die nieuwe talenten zijn bijvoorbeeld studenten van het Da Vinci College en Dordrecht Academy. Zij volgen daar lessen en houden zich in het onderwijs en projecten bezig met innovatieve uitdagingen van ondernemers. Deze jongeren maken op hun beurt kennis met het bedrijfsleven, nieuwe techniek en ontwikkelingen. "De studenten krijgen zo een inkijkje in het werklevens. Dat helpt hen bij het kiezen van een baan die bij hen past."

ONTWIKKELINGEN TOEPASSEN

In de Drechtsteden werken bedrijven, gemeenten en inwoners aan manieren om minder energie te gebruiken. De Duurzaamheidsfabriek richt zich ook op de energietransitie. "Dat is goed voor het milieu. We hebben maar één

wereld. Die moeten we niet uitputten. We moeten innovatief zijn en minder energie gebruiken. Om naar schonere energiebronnen te gaan, hebben we veel kennis en vaardigheden nodig. Deze kennis kunnen wij deels ophalen uit onze kringen en bedrijven in de regio. Ik denk dat alle technische ontwikkelingen voor duurzame oplossingen er in de basis al zijn. We moeten ze alleen nog laten samenkomen en toepassen. Wat werkt er? Is waterstof de oplossing? Hoe slaan we energie op? De zon is bijvoorbeeld een eindeloze bron van energie. Kunnen we die nog beter benutten? Met dit soort vraagstukken houden wij ons bezig."

Veel banen in de energietransitie

Huizen isoleren, zonnepanelen plaatsen, laadpalen neerzetten, maar ook huizen voorzien van een andere verwarmingsinstallatie, van ventilatie of een inductiekookplaat... Er is veel werk te doen om alle huizen en gebouwen de komende jaren energiezuinig en aardgasvrij te maken. En dat biedt goede kansen voor mensen die nu moeite hebben om aan het werk te komen. De regio Drechtsteden heeft namelijk cursussen opgezet die je zonder vooropleiding kunt volgen. Na ongeveer tien weken kun je aan het werk.

IN TIEN WEKEN AAN HET WERK

Projectleider Dianne Dijkstra werkt aan een project in Sliedrecht, waar vijfhonderd huurwoningen stap voor stap worden geïsoleerd en klaargemaakt voor een aansluiting op het warmtenet. Dianne zoekt inwoners thuis op om hen op deze banen te wijzen. Dat kost tijd, maar levert ook mooie resultaten op. De Syrische Mohamad (26) is een mooi voorbeeld. Hij volgde een opleiding via het project en is klaar om aan het werk te gaan als warmtenet-isoleerder of zonnepanelenmonteur. Zijn broer wil de opleiding nu ook gaan volgen. De regio Drechtsteden hoopt dit succesvolle project uit te breiden, zowel binnen als buiten de regio, om hiermee meer mensen een baan te bieden binnen de energietransitie.

CONTACTPERSONEN

Ingrid van Zimmeren
Opgavemanager Human capital & arbeidsmarkt
i.van.zimmeren@dordrecht.nl

Dianne Dijkstra
Projectleider arbeidsmarkt en energietransitie Drechtsteden
de.dijkstra@dordrecht.nl

Of lees het uitgebreide artikel op drechtstedenenergie.nl/energiekrant

Voetbalvereniging GSC/ODS is koploper in duurzaamheid:

“Onze energierekening ging van 16.000 naar 1.500 euro per jaar”

Helder verlichte voetbalvelden, een heerlijke douche na een training of wedstrijd en napraten in een goed verwarmde kantine. Waar gas- en energierekeningen de pan uitrijzen, lijkt er bij de Dordtse voetbalvereniging GSC/ODS niets aan de hand. De club is sinds 2016 bezig met verduurzamen en plukt daar nu de vruchten van. “Onze energierekening is van 16.000 euro in 2016 naar zo’n 1.500 euro in 2022 gegaan”, vertelt vrijwilliger Martien Blom trots.

Zonnepanelen, een pelletkachel en LED-verlichting in het clubhuis. Dat waren de eerste verduurzamingsmaatregelen die GSC/ODS trof in 2016. “In eerste instantie vanuit economisch oogmerk”, licht Martien toe. “We hadden best wat spaargeld. De rente ging terug naar nul procent. Door de inflatie werd het geld minder waard. We zochten naar een manier om financieel toch voordeel te behalen.” Met hulp van Marcel Eichhorn, oud-lid en inmiddels adviseur duurzaamheid, zette de club de eerste verduurzamingsstappen. “We hadden geen idee waar we aan begonnen, maar het pakte goed uit.” De club financierde de aanpassingen zonder leningen, maar met spaargeld en subsidies van de overheid. “Na aftrek van de subsidies waren we zo’n 100.000 euro kwijt aan de maatregelen. Dat zijn flinke kosten, maar we zagen in de jaren die volgden dat de energierekening halveerde.”

MEER MAATREGELEN

Dat smaakte naar meer. In 2020 isoleerden vrijwilligers de vloer van het clubhuis.

“We brachten weeraatsende folie aan, zodat de warmte terugkaatste de ruimte in.” Een jaar later maakte de centrale verwarming plaats voor warmtepompen. Dat betekent dat de vereniging gasloos is. De volgende stap was de LED-verlichting op de velden. Martien: “We huren drie velden van de gemeente Dordrecht: één kunstgrasveld en twee grasvelden. Een van de twee grasvelden werd verlicht door halogeenverlichting. Dit hebben wij vervangen door LED-lampen. Het andere veld werd niet verlicht en daar hebben we een LED-installatie geplaatst. De gemeente heeft het kunstgrasveld inmiddels ook van LED-verlichting voorzien. Dat is fijn, want LED-lampen verbruiken 70% minder energie.” De oude 150 wattpiek zonnepanelen uit 2016 zijn kortgeleden vervangen door nieuwere panelen. “We zijn van 200 naar 150 zonnepanelen gegaan, maar deze nieuwe panelen werken drie tot vier keer zo goed.”

GSC/ODS is nog niet klaar met investeren in duurzaamheid. Vrijwilligers isoleren op het

“We zijn van 200 naar 150 zonnepanelen gegaan, maar deze nieuwe panelen werken drie tot vier keer zo goed.”

moment de muren en het dak. Door dit zelf te doen, scheelt het in de kosten. Onlangs heeft de club twee airco's aangeschaft om de kantine mee te verwarmen en te koelen. De vereniging heeft nog twee wensen: containers in de grond voor wateropslag en het opvangen en gebruiken van regenwater. “In de container kan leidingwater opwarmen tot wel tien graden meer. Als we dit naar de waterpompen laten stromen, scheelt dit energie om het water te verwarmen.” Met het regenwater wil de club water besparen en de toiletten hiermee doorspoelen. Beide wensen worden waarschijnlijk in 2024 vervuld. “Dan hebben we vrijwel alles gedaan om te verduurzamen. We zijn bijna circular, maar blijven innovatief en grijpen nieuwe mogelijkheden met liefde aan.”

TIP: BEGIN GEWOON!

Martien heeft een tip voor andere verenigingen en bedrijven die erover denken te investeren in duurzaamheid. “Begin gewoon! Stel de beslissing niet uit op basis van geld. De gas- en stroomtarieven zijn de laatste jaren zo gestegen, dat je de kosten van je investeringen sneller terugverdient.” GSC/ODS wekt door de zonnepanelen meer energie op dan dat er verbruikt wordt. Door de salderingsregeling mag de club het teveel aan energie terugleveren aan het elektriciteitsnet en wegstrepen tegen het eigen verbruik. Dat levert geld op. “Deze salderingsregeling staat onder druk en wordt de komende jaren afgebouwd. Laat je ook hierdoor niet tegenhouden om maatregelen te treffen. Er zijn genoeg andere regelingen en tegemoetkomingen. Amateursportclubs kunnen gebruikmaken van de BOSA-regeling en ook de gemeente Dordrecht is bezig met een regeling. Deze is nog niet door de raad heen.”

De Rabobank heeft GSC/ODS de afgelopen jaren ook geholpen met verduurzamen. “Deze bank moet met hoofdletters genoemd worden. Zij hebben ons geholpen bij de aanschaf van een minivoetbalveldje voor de jeugd, zonnepanelen en onlangs nog de twee airco's. De Rabobank is veel met duurzaamheid bezig en ondersteunt graag lokale initiatieven.”

VERDUURZAMEN RABOBANK HELPT VERENIGINGEN EN SPORTCLUBS

Rabobank vindt sportclubs en verenigingen belangrijk. Daar leer je mensen kennen uit je eigen omgeving. Het maakt het wonen in jouw dorp of stad leuker. Veel sportclubs willen graag besparen op hun energiekosten. De Rabobank helpt hen daarbij. Met een goed advies, maar ook met een geldbedrag.

EEN GOED ADVIES

Door je gebouw te verduurzamen kun je als vereniging besparen op je energiekosten. Denk aan het plaatsen van zonnepanelen, het aanbrengen van ledverlichting of het installeren van een warmtepomp. Bestuursleden hebben zelf niet altijd genoeg kennis van deze onderwerpen. Zij kunnen advies vragen bij de bank of een workshop volgen om zo een goede keuze te maken.

EEN BIJDRAGE IN DE KOSTEN

De Rabobank betaalt ook vaak mee aan de kosten. De bank geeft namelijk een deel van de winst aan plaatselijke verenigingen, stichtingen en sportclubs. De leden van de bank bepalen wie wat krijgt.

VRAAG HULP!

Wil jouw vereniging of sportclub ook verduurzamen? Wellicht maken jullie kans op een bijdrage. Dat kan alleen als jouw club ook klant is bij de Rabobank.

Scan de QR code voor meer informatie

Klimaatneutraal voetballen bij FC Dordrecht

Als eerste club in het betaalde voetbal organiseerde FC Dordrecht dit voorjaar een klimaatneutrale wedstrijd. Dat betekende onder andere: geen auto's op benzine of diesel, maar de fiets, de elektrische auto of het openbaar vervoer. Zo wilde de club laten zien dat ook het betaalde voetbal duurzame stappen kan maken.

De wedstrijd was een idee van innovatiemanager Leon Vlemmings van FC Dordrecht. Hij hoopt dat het iets heeft losgemaakt in de regio. “We zijn al een tijd bezig om duurzaamheidsdoelen sneller te realiseren voor onze club, de stad en de regio. Voetbal verbindt heel veel mensen en dat willen we hier laten zien met het thema duurzaamheid.” Belangrijk, want juist voetbal is, vanwege de vele reizen van spelers en fans in auto's en bussen, niet heel klimaatvriendelijk. “Je ziet gelukkig dat het voetbal momenteel een inhaalslag maakt”, stelt Vlemmings.

FC Dordrecht, gemeente Dordrecht en Smart Delta Drechtsteden bundelden hun krachten om een nieuwe energie te creëren die verder gaat dan het voetbalveld. Samen werken zij aan een duurzamere voetbalclub. Het resultaat van deze samenwerking zie je in 'De Energiek Dordt Film.' **Bekijk de film door de QR-code te scannen:**

MEER WETEN?

Kijk op energiekdordt.nl

Huurwoningen van Trivire in Dordrecht worden in 2023 verduurzaamd en aangesloten op het warmtenet.

Huurwoningen stap voor stap over op het warmtenet:

“Onze huurhuizen zijn straks weer klaar voor de toekomst”

Wonen in een duurzame huurwoning in de regio Drechtsteden? Daar wordt hard aan gewerkt. Zes woningcorporaties en afval- en energiebedrijf HVC werken samen om bijna 6.000 huurwoningen in de komende jaren aan te sluiten op het warmtenet. “Onze regio loopt voorop in Nederland. We zijn een voorbeeld voor andere steden en dorpen en daar mogen we trots op zijn”, zegt Liesbeth Marchesini, de directeur-bestuurder van Tablis Wonen. Liesbeth spreekt namens de zes woningcorporaties.

De woningcorporaties Tablis Wonen, Trivire, Woonkracht10, Rhiant, Woonbron en Woningbouwvereniging Heerjansdam werken samen en dat is niet nieuw. Deze samenwerking is nu sterker omdat alle zes de corporaties dezelfde grote opdracht hebben: vóór 2050 moeten alle woningen, ook huurhuizen, van het aardgas af zijn. “Huizen van het aardgas af halen. We hadden dit nog nooit eerder gedaan. Samen onderzochten we welke keuzes we hadden. Ook de kosten namen we mee. Het warmtenet bleek een grote kanshebber.” Na wat onderzoek tekenden de corporaties en HVC in 2021 een samenwerkingscontract. Het doel? Binnen vijf jaar 5.930 huurwoningen aansluiten

op het warmtenet. Daarna volgen nog eens 30.000 huurwoningen in de regio Drechtsteden.

Er is al een warmtenet in een deel van Dordrecht en Sliedrecht en in een paar straten in Hendrik-Ido-Ambacht, Zwijndrecht en Papendrecht. De huurders die worden aangesloten op het warmtenet, hoeven dit niet zelf te betalen en krijgen ook geen huurverhoging. De woningcorporaties en HVC betalen samen de kosten voor de aanleg van het warmtenet. Liesbeth legt uit: “Eén woning duurzamer maken kost tussen de 50.000 en 80.000 euro. We pakken het goed aan, want we isoleren de huizen ook gelijk. We krijgen per huis ongeveer

5.000 euro subsidie. De rest betalen we met leningen. Het is een grote investering, die veel vraagt van ons als woningcorporaties. Maar het is de moeite waard, want zo zijn onze huurwoningen klaar voor de toekomst.”

EVEN WENNEN

Huurder Jaap van Putten woont nu in De Hoven in Sliedrecht. Eerst woonde hij in Sliedrecht-Oost. Daar huurde hij een woning in één van de 10-hoog flats. Toen hij daar woonde, werd het flatgebouw aangesloten op het warmtenet. “Vóór de aansluiting had ik wat twijfels. Als je geen aardgas meer gebruikt, moet je bijvoorbeeld anders koken. Ik was terughou-

Voor het aansluiten op het net worden ook de radiatoren vervangen.

“De meeste mensen begrijpen dat we van het aardgas af moeten”

dend, maar verduurzaming gaat door. We besloten het gewoon te ervaren.” Om het warmtenet goed te laten werken, werden alle woningen geïsoleerd en opgeknapt. Nieuwe kozijnen, hoogrendementsglas (HR++), nieuwe deuren, andere radiatoren, een CO₂-meter en mechanische ventilatie werden geïnstalleerd. Tablis Wonen knapte de flats gelijk op en vernieuwde de ingangen en balkonhekken. “Twee jaar leefden we in het stof. Het duurde lang en we hadden er veel last van. Toen het eenmaal klaar was, waren we de ongemakken snel vergeten.”

Het warmtenet was voor Jaap even wennen. “De verwarmingen hebben een aan- en afvoer, dus de verwarming is niet overal even warm. Door de goede isolatie verloren we 's nachts weinig warmte, waardoor we 's ochtends minder hoefden te verwarmen. Het duurde wel langer voordat het huis warm werd.” Of Jaap minder kosten had door het warmtenet, vindt hij moeilijk te zeggen.

“HVC stuurt elke maand een energierapport, waarin pieken in het verbruik zichtbaar zijn. Door deze pieken aan te pakken, geloof ik dat je geld kunt besparen. Het warmtenet was wennen, maar ik zou zo weer overstappen. Het is een positieve ervaring.”

BETERE WERELD

Liesbeth merkt dat de overgang naar het warmtenet voor veel mensen wennen is. “Bij een cv-ketel zet je de thermostaat hoger en gaat de verwarming gelijk aan. Bij een warmtenet duurt dat langer. Elektrisch koken is ook even wennen, vooral als je van wokken houdt. Een inductieplaat is geen wokbrander. We doen ons best om onze huurders dit zo goed mogelijk uit te leggen.” Liesbeth merkt dat een groot deel van de bevolking de overstap naar het warmtenet steunt. “De meeste mensen begrijpen dat we van het aardgas af moeten. We willen een betere wereld achterlaten voor onze kinderen en kleinkinderen. Dat hoeft niet meer uitgelegd te worden.”

AAN DE SLAG

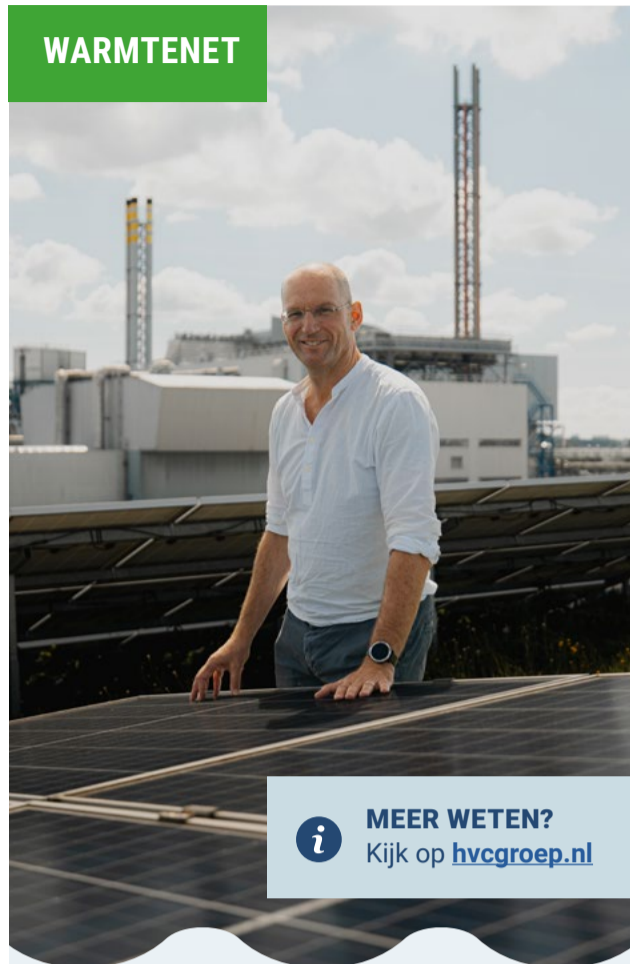
HVC en de woningcorporaties zijn samen gestart met het warmtenet in de Drechtsteden. Nu is het aan de huiseigenaren en ondernemers, vindt Liesbeth. “Wij hebben leidingen onder de grond laten leggen. De volgende stap is dat zij zich ook aansluiten op het warmtenet.

En wij als woningcorporaties? Wij onderzoeken welke oplossingen er zijn voor huurhuizen waar nooit een warmtenet zal komen. Dat zijn dijkhuizen en huizen die te ver af liggen van de hoofdleiding. Warmtepompen? Waterstof? Dat is onze volgende stap.”

“Het warmtenet was wennen, maar ik zou zo weer overstappen. Het is een positieve ervaring.”

MEER WETEN?
Kijk op hvcgroep.nl

Nederland moet in 2050 van het aardgas af zijn. Hoe verwarm je dan jouw huis? En koken zonder gas? Het warmtenet is een oplossing en breidt steeds verder uit in de regio Drechtsteden. Energie- en afvalbedrijf HVC legt dit warmtenet aan. Wat weet jij over dit systeem? Test je kennis!

Waar of niet waar?!

Acht uitspraken over het warmtenet

1. Een warmtenet werkt hetzelfde als een individuele warmtepomp.

Dat is niet waar. Een warmtepomp is bedoeld voor één woning. Je kiest zelf of je een warmtepomp neemt of niet. Dat hangt niet af van de keuzes van jouw buurtbewoners. Een warmtenet is een collectief systeem, voor een wijk of buurt. Warmte komt van een centrale plaats en gaat door leidingen naar de huizen. Of het warmtenet in jouw buurt komt, hangt ook af van de buurtbewoners. Als er een warmtenet is, mag je kiezen of jouw huis erop aangesloten wordt. Je bent dit niet verplicht.

2. Met een aansluiting op het warmtenet krijg je het even warm als met een cv-ketel.

Ja, dat klopt. Met warmte van het warmtenet wordt jouw huis net zo warm als met een cv-ketel. Als de temperatuur van het warmtenet lager is, dan kan het iets langer duren voordat het even warm is.

3. Als er in de toekomst minder afval verbrand wordt in Dordrecht, dan kan er geen warmte meer geleverd worden.

Nee, dat klopt niet. Als er minder afval verbrand wordt, kan het warmtenet nog steeds warmte geven. HVC haalt energie uit slibverbranding en werkt aan nieuwe duurzame bronnen. In de Drechtsteden is er genoeg duurzame warmte. HVC kan warmte halen uit rivieren de Noord, de Merwede en de Maas (aquathermie) en uit aardlagen bij Sliedrecht (geothermie). Door deze mogelijkheden is er altijd genoeg warmte en vermindert de CO₂-uitstoot. Sommige duurzame bronnen werken al, zoals de verbranding van slib, de elektrische boiler en de afvalcentrale. Hierdoor is het warmtenet van Dordrecht het eerste grote warmtenet zonder aardgas in Nederland.

4. Hoe verder ik af zit van het warmtenet, hoe minder warm mijn huis wordt.

Nee, niet waar. Een warmtenet heeft speciale buizen die warmte naar huizen levert en buizen die het afgekoelde water naar de bron terugvoert. Hierdoor krijgen alle huizen genoeg warmte. Het water dat door de buizen stroomt, is tussen de 70 en 120 graden. Aan het begin van de leiding is het water één of twee graden warmer dan aan het einde. Overal is het warm genoeg om huizen te verwarmen.

5. Ik heb geen keuze voor mijn energieleverancier als ik warmte afneem.

Ja, dat klopt. HVC is de warmteleverancier die warmte maakt en die warmte vervolgens via leidingen in de straten naar de wijken brengt en in huizen aflevert. HVC doet dus twee dingen: zorgen voor de leidingen (netbeheerder) en het afleveren van de warmte (leverancier). Net als bij water eigenlijk. Als je warmte van HVC gebruikt, kan je net als bij het drinkwaterbedrijf, niet kiezen voor een ander bedrijf dat het levert.

6. In veel wijken in de Drechtsteden kan straks een warmtenet komen.

Klopt! In 2021 heeft elke gemeente een speciaal plan gemaakt: een WarmteTransitieVisie. Dit helpt om te bepalen hoe huizen in de toekomst verwarmd worden. Dat kan op verschillende manieren, zoals met (elektrische) warmtepompen, via duurzaam gas of via het warmtenet. In de Drechtsteden zijn veel duurzame bronnen, goede manieren om aan energie te komen. Veel huizenbezitters willen over op warmte via duurzame bronnen. Het warmtenet is voor veel buurten in de Drechtsteden een milieuvriendelijke oplossing.

8. Als ik op het warmtenet ben aangesloten, dan komt mijn drinkwater ook uit het warmtenet.

Nee, dat is niet zo. De warmte die HVC maakt, stroomt door verwarmingsbuizen. Dit stroomt niet door drinkwaterleidingen. Voor het drinkwater is er in huis een aparte leiding aangelegd.

Als eerste in Nederland:

Zorgeloos van het gas af en overgaan naar warmte uit de buurt.

Een warmtenet is een netwerk van leidingen onder de grond en brengt warm water van een warmtebron uit de buurt naar de straat. Dit warme water stroomt naar huizen of gebouwen om ze te verwarmen en van warm water te voorzien, bijvoorbeeld voor de kraan, de douche en de wasmachine. Een warmtenet geeft altijd warmte aan meerdere huizen en/of gebouwen. Een warmtewisselaar in de woning zorgt ervoor dat de woning comfortabel warm is. Er is geen onderhoud meer nodig. Het warmtenet in Dordrecht is, als eerste in Nederland, volledig aardgasvrij.

“Het eerste grote warmtenet in Nederland dat aardgasvrij is”

HET DORDTSE WARMTENET

In 2013 werden de eerste nieuwbouwwoningen en het Energiehuis op het warmtenet aangesloten. Nu ligt er 32 kilometer buizen door Dordrecht, waar 7.500 huizen en gebouwen warm water van krijgen. En dat moeten er nog veel meer worden. Want wie op een warmtenet is aangesloten, heeft geen aardgas meer nodig en dat is een stuk duurzamer. De komende jaren komen er daarom nog veel meer leidingen bij. In 2024 zelfs onder de rivier de Merwede door.

NEDERLAND AARDGASVRIJ: HET BEGINT IN DE REGIO DRECHTSTEDEN!

“Warmte is letterlijk en figuurlijk verbinden. Daarom werken we sinds 2018 met ruim 35 organisaties intensief samen aan een energieneutraal Drechtsteden 2050”, vertelt Willy Heussen, gebiedsmanager HVC voor de regio Drechtsteden. “De komende jaren wordt er daarom in de regio volop doorgewerkt aan de aanleg van nieuwe leidingen en het ontwikkelen van duurzame warmtebronnen. En dat begint in 2024 met de aanleg van een leiding onder de rivier de Merwede door. Dit is het startsein om alle Drechtstedengemeenten met elkaar te verbinden en woningen en gebouwen van duurzame warmte te voorzien.”

“Het warmtenet in Dordrecht is volledig aardgasvrij”

100% DUURZAME WARMTE

Aan de Baanhoekweg wordt met warmte uit nat riolslib voor 7.000 huizen water verwarmd. En dat is nu dus helemaal duurzaam. Tanja de Jonge, wethouder Duurzaamheid van Dordrecht: “Vroeger gebruikten we voor extra warmte of bij storingen nog aardgas. Maar nu hebben we een elektrische boiler en hoeft dat niet meer. Daarmee is het warmtenet Dordrecht volledig aardgasvrij. Een belangrijk resultaat voor ons allemaal!”

Kun jij alle verborgen woorden vinden in deze woordzoeker?

D	W	V	L	J	P	Y	G	I	A	W	M	L	S	P	Y	Y	J
M	N	V	X	B	E	S	P	A	R	E	N	U	B	O	U	Y	D
X	L	P	I	C	R	K	R	K	B	C	Q	V	T	X	U	Z	J
K	F	P	O	I	F	D	T	D	H	Y	A	N	E	K	O	K	W
R	S	Z	V	G	G	L	E	L	E	K	T	R	I	S	C	H	M
K	C	K	G	A	Z	M	G	X	J	N	T	Q	B	U	Z	C	B
L	F	N	S	E	H	Y	F	C	K	Q	D	V	P	F	W	V	V
C	U	D	U	U	R	Z	A	A	M	C	U	R	I	E	P	N	R
Z	O	N	N	E	P	A	N	E	E	L	K	J	N	M	E	U	Q
T	U	O	Q	Z	L	P	T	J	T	T	M	E	A	U	E	G	Z
K	R	G	B	W	I	S	G	M	Y	R	R	L	H	I	D	M	L
S	E	E	G	G	K	R	R	P	G	G	D	D	L	P	C	R	T
N	P	O	R	H	T	D	U	N	I	E	P	I	W	M	H	G	A
L	H	M	X	S	S	L	H	E	L	W	M	X	L	O	N	P	A
I	S	O	L	A	T	I	E	T	B	T	E	T	M	R	A	W	M
M	V	C	H	H	O	E	F	E	G	Q	A	N	K	X	O	B	I
L	W	W	I	N	D	M	O	L	E	N	F	I	N	I	O	M	L
A	R	J	H	J	C	I	I	H	H	D	I	A	X	T	R	Z	K

- AARDGAS
- DUURZAAM
- ISOLATIE
- LEDLAMP
- WINDMOLEN
- BESPAREN
- ELEKTRISCH
- KLIMAAT
- MILIEU
- ZONNEPANEEL
- CO2
- ENERGIE
- KOKEN
- WARMTE

DOE MEE AAN HET LEZERSONDERZOEK VOOR DEZE ENERGIEKRANT!

Wat vind jij van deze krant? Welke onderwerpen vind jij leuk om te lezen en welke minder? Vul de vragenlijst in en maak kans op een leuke verrassing!

Scan deze code om mee te doen: Of ga naar drechtstedenenergie.nl/onderzoek

Colofon

Uitgave

Deze Energiekrant is een uitgave van Smart Delta Drechtsteden, in samenwerking met partners & de 7 gemeenten in de regio Drechtsteden.

smartdeltadrechtsteden.nl

drechtstedenenergie.nl

Najaar 2023

Uitgever

Xebius Media Groep
(Hendrik-Ido-Ambacht)

Concept en vormgeving

Rebellion Monkey (Dordrecht)

Copywriter

Stipt Tekst en Communicatie/Rowan de Vries-Teegelaar (Hendrik-Ido-Ambacht)
Rebellion Monkey (Dordrecht)

Fotograaf

Dion Doornik (Dordrecht)

Partners

Regionaal Energieloket
Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid
Aqualiner (Waterbus)
Rabobank IJsselmonde-Drechtsteden
Duurzaamheidsfabriek
Woningcorporaties in de regio Drechtsteden
HVC Groep
Drechtse Stroom

Gemeenten

Alblasserdam
Dordrecht
Hardinxveld-Giessendam
Hendrik-Ido-Ambacht
Papendrecht
Sliedrecht
Zwijndrecht

Deze krant is gedrukt op duurzaam papier (FSC)